

Mária-tisztelet Oroszhegyen

Mária-ábrázolások az oroszhegyi templomban

Mária-tisztelet Erdélyben címmel nyílt egyházművészeti kiállítás 2010 pünkösdjén a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumban. A Fábíán Gabriella, Kovács Zsolt, Mihály Ferenc, Miklós Zoltán és Terdik Szilveszter által összeállított kiállítási katalógus előszavából kiderül, a kiállítás célja az volt, hogy időrendbe sorolva és témák szerint csoportosítva kerüljenek bemutatásra az erdélyi Mária-tisztelet tárgyi emlékei, főként azok, melyek templomokban, közgyűjteményekben maradtak fenn.¹

A Mária tiszteletéből, kultuszából ihletődött képek és szobrok elterjedése már a III. századtól keltezhető. A mindennapi embere talán nem is tudja, mennyi fajtája terjedt el az idők során ezeknek az ábrázolásoknak. A gyermekét kezében tartó Madonna, az Istenanya a keresztény művészet egyik leggyakrabban ábrázolt témája. A bizánci művészetben a Mária-képek számos típusa ismert. Az állam védelmezőjeként vagy imára emelt karokkal közbenjáróként, vagy trónolva, féllalokban, a karján áldást osztó gyermek Jézussal ábrázolták. A bizánci képtípusokat a nyugati egyház is átvette, ezek az ábrázolások azonban kiegészültek, és az újabb teológiai eszmék megjelenítésére törekedtek. A Mária-tisztelet a XII. század közepétől egyre nagyobb teret hódított és együtt járt a Mária-képek fokozottabb elterjedésével. A késő középkori képeken gyakran szerepelnek az Istenanya szüzségére utaló szimbólumok, a Mária-tisztelet pedig egyre újabb képtípusok kialakulásához vezetett. Gondoljunk például a Köpenyes Mária, az Angyali üdvözlés Máriaja vagy a mennybe fölvett Mária

ábrázolásokra. Továbbá a Fájdalmas Anya, az Apokalipszis égi asszonyaként, fején tizenkét csillagból álló koronával „Napba öltözve” ábrázolt Máriára.² A góttikára és a kora reneszánszra az álló, S tartású, életnagyságú, festett Mária-szobrok jellemzőek (pl. Nagyszeben, Csíkmenaság, Csíkszenttamás stb.). A XVII. század erdélyi, székelyföldi festészetében a Mária-ábrázolás gyakori témája volt a magyar szentekkel körülvevő ún. Patrona Hungariae, a Magyarok Nagyasszonya típusa is. A Győztes Immaculata típusú ábrázolásnak is sok XVIII. századi változata ismert. A nem erdélyi kultuszhelyekhez köthető kegyszobrok és kegyképek (Havas Boldogasszony, Loretói Mária, Freisingi Immaculata, Máriazelli Szűzanya stb.) számos másolata terjedt el vidékünkön.³

A kiállításon csak az „önálló Mária-képek” csoportját ismerhettük meg, de a Mária életéből vett jeleneteknek is (pl. Mária születése, Angyali Üdvözlés, Jézus születése, Szent család, Mária mennybevétele stb.) gazdag emlékanyaga lelhető fel vidékünkön, amit az oroszhegyi római katolikus templom Mária-ábrázolásaival is jól szemléltethetünk.

A mai faluközponthban – a fontosabb utcák találkozásánál – 1670-ben emelt templomról az 1711-es egyházlátogatási jegyzőkönyvből tudjuk, hogy **Nagyboldogasszony** tiszteletére volt szentelve.⁴ Az 1760-as canonica visitatio nagyon részletesen leírja a közel egy évszázados épületet, amely már nagyon romos állapotot mutatott, emellett szűknek is bizonyult, mert a hívek harmada kénytelen volt a falakon kívül hallgatni a misét. Feltehetően ennek a templomnak a főoltárán volt elhelyezve az a „régí”, valószínűleg XVIII. századi, észak-italiai hatásra fogant kép, amely **Mária mennybevétele**t ábrázolja, és amelyet ma a plébánia épületében, a hittanteremben őriznek. Az egykori főoltárképen Máriát felhőkön ülve, kék köpenyben, kitért karokkal, négy angyal(fej) társaságában láthatjuk. A kép felirata: „ASSUMPTIONEM MARIAE.”

A szűk és romos templom helyébe 1766–1770 között emeltek újat az oroszhegyiek Tamási György olvasókanonok hathatós közbenjárásával és anyagi támogatásával. A régi helyén emelt új templomról először az 1771. január 31-i vizitációs jegyzőkönyvből értesülünk, ebből

*A Mária mennybevétele*t ábrázoló régi főoltárkép Oroszhegy, római katolikus plébánia

A mai főoltárkép Oroszhegy, római katolikus templom

tudjuk, hogy torony is épült az új templomhoz.⁵ A hajóhoz a déli oldalon egy portikusz csatlakozott, a szentély félköríves kialakítású volt és az északi részéhez építették hozzá a hajó falába nyúló sekrestyét. A forrásokból nem tudjuk egyértelműen kihámozni, hogy az új templomba egy időre visszakerült-e a korábbi főoltárkép, vagy már annak megépülése után gondoskodtak az új főoltár beszerzéséről is? A templomépítés után több mint fél évszázaddal rendelkezünk a berendezési tárgyakra vonatkozó adatokkal. Az 1824-es vizitáció alapján azt feltételezzük, hogy a „nagy oltár” a barokkra jellemző oszlopos architektúrás kialakítást követte. A fentebb megnevezett forrás világosan említi, hogy a „nagy oltáron” négy oszlop között két szobor van: a Szent Józsefé és a Szent Jánosé. A tabernákulum ajtóit két kerub alakjával vannak díszítve, a falon pedig Szent Joachim és Anna (Mária szüleinek) képe függ. A továbbiakban azt olvashatjuk, hogy a templomnak három felszentelt oltára van: a főoltár titulusa a **Mennybe fölvett Mária**.⁶ A „második” főoltárkép kapcsán megfogalmazódik a kérdés, hogy vajon mikor helyezték el a szentélyben? Az elhelyezés pontos idejét egyelőre nem ismerjük, de valószínű, hogy az 1824-es vizitációs jegyzőkönyvben megnevezett oszlopos felépítményű oltárhoz tartozott a mai főoltárkép, méretéből, formájából és stílusából erre lehet következtetni. A templom XVIII. századi oltárai sajnos a templom XX. század eleji átalakításakor

lebontódtak, ma már nincsenek meg. Egy 1940. augusztus 15-én Oroszhegyen keltezett jegyzőkönyv szerint a „régí templom lebontott oltárainak anyaga elraktározva az új templom kórusában” van. Adataink vannak arra vonatkozóan, hogy 1941 márciusában az oroszhegyi egyházközség vezetői árajánlatot kérnek az Oberbauer nevű budapesti templombereplő és zászlókészítő vállalatától az új templom használati tárgyainak ügyében. Így szó esik többek között az „oltár-tervrájról”, a „meglévő oltárképről”, illetve arról, hogy „az oltárkép az oltárfelépítménybe legyen-e beépítve, vagy pedig teljesen különállóan lógjon a szentély falán”. Ebből arra következtethetünk, hogy a már Orbán Balázs által is említett (második) főoltárképet igyekeztek a megváltozott körülményekhez alkalmazkodva elhelyezni. 1942. október 30-án az oltár, áldoztatórác és szószek tervráizainak kivitelezését az Egyházmegyei Egyházművészeti Bizottság – fenntartásokkal ugyan, de – engedélyezi.⁷

A (második) főoltárkép végül is felépítmény nélkül került a szentély falára. Mária mennybemenetelét ábrázolja: angyalok viszik fel az égbe Máriát, miközben a sír körül összegyűlt apostolok csodálkozva néznek utána és halotti leplel tartják kezükben, amelyben a Mária üres sírjában talált rózsák vannak. A kép felső regiszterében láthatjuk a Máriát váró Szentháromságot. A barokk művészetben a Mária-tisztelet legfontosabb témája lett a Mária mennybevétele, amelyet most úgy ábrázoltak, hogy Máriát a mennyei szférában a Szentháromság és az angyalok várják a koronával.

A főoltáron kívül a templom kápolnáiban, valamint a hajó mennyezet- és falképein is visszaköszönnek a Mária-tiszteletet hangsúlyozó ábrázolások. A múlt század '30-as éveinek végétől 1940-ig tartó templombővítés nyomán kialakított mellékkápolnák is a Mária-tisztelet elmélyítéséről tanúskodnak. Az északi és déli oldalon, a mellékkápolnába a XIX-XX. század fordulójától népszerű **Lourdes-i Boldogasszony** és a **Jézus Szíve** szobrok kerültek. A fából faragott, festett szobrok feltehetően a XIX. század végén a tiroli Stuflesser műhelyben készültek. A Lourdes-i Szűz ikonográfiai típusa alapján ábrázolt Mária alak a jellegzetes attribútumokkal van ábrázolva: fején 12 csillagból álló glória van, fejleple földig érő, kék övkenőt visel. Kezeit imára összekulcsolva tartja, a csuklójáról rózsafüzér csüng alá. Két lábfejen egy-egy róza van és sziklát ábrázoló talapzaton áll. Indadíszekkel aranyozott ruhája mozgalmas redővetésű, arca finom metszésű. A Lourdes-i Boldogasszony kápolnában a szobor

Szent István király felajánlja koronáját a Magyarok Nagyasszonyának Csíki József festménye a déli hajófalon

fölött egy **Mária mennybemenetelét** ábrázoló, jócskán naiv megfogalmazású, faragott keretbe foglalt kép is látható, melyet 1974-ben Pál Anna adományozott.

1957. február 10-én az egyháztanács úgy döntött, hogy a templomhajó mennyezetére három képet festet. Ezt a munkát Milthaller Lajos aradi festő vállalta el.⁸ Ekkor kerülnek a főboltozatra a Mária életéből vett jelenetek: az orgonakarzat fölött lévő **Angyali üdvözlés**, a hajó fölött lévő, íves keretbe foglalt **Jézus születése** és a diadalív előtt lévő **Szent Család**. A hajófalakra 1974-ben kerültek festett képek Csíki Józsefnek köszönhetően. Az északi oldalon Szent László királyt festette meg, kiragadván a lovagszent legendájából azt a jelenetet, amint szomjazó seeregének vizet fakaszt a sziklából. A szemközti oldalon Szent István király legendájának azt az epizódját látjuk, amint koronáját felajánlja a **Magyarok Nagyasszonyának**. Ennek a falképnek a közvetlen előképe Benczúr Gyula oltárképe a budapesti Szent István Bazilikában.⁹

Végül szót kell ejtenünk az oroszhegyi Mária-ábrázolások kapcsán egy adományozásról, mely a helybéli Vass Sz. Áron és felesége, Erzsébet nevéhez köthető. A **Szent Katalin misztikus eljegyzését** bemutató kép 1962-ben került Temesvárról Oroszhegyre a házaspárnak köszönhetően. Egy aranyozott keretben lévő XVII. századi, olajjal vászonra festett, ellipszoid alakú kompozícióról van szó, a képen a gyermek Jézus Mária ölében ül, Katalin bal gyűrűsujjára húzza a gyűrűt, közben pedig tekintetét édesanyja felé fordítja. Egy összetett kompozíciót láthatunk, a három alak megfogalmazása nagyon jól sikerült: Szent Katalin kék színű,

dús redőzetű felsőruhát visel, haja kontyba van tűzve, jobb kezét szívére teszi. Márián vörös, ugyancsak bő redőjű ruhát láthatunk, bal kezével az ölében ülő gyermekét tartja. Jól érvényesül a festményen a fény-árnyék hatás, jellemző a mozdulatok finomsága és érezhető a szereplők közötti bensőséges viszony. A kép háttérében hegyek és épületek rajzai vehetők ki, a jobb oldalon pedig dús lombosított fákat figyelhetünk meg. Szent Katalin és a gyermek Jézus gyűrűváltásának számtalan ábrázolása született. Említhetjük id. Lucas Cranach (1472–1553) képét, amelyen a jelenetnek több szemtanúja van. Folytathatjuk a sort Fra Bartolomeo (1472–1517) olasz reneszánsz festővel, vagy éppen Annibale Carracciával (1560–1609) is. A legközelebbi analógia azonban a círázóhoz köthető. ¹⁰

A fentiek alapján megállapítható, hogy az oroszhegyi templomban hangsúlyosan jelennek meg a különböző Mária-ábrázolások. A templom titulusa Nagyboldogasszony, augusztus 15-e Oroszhegy búcsúünnep. A Mária életéből vett jelenetek a templom legfőbb helyein vannak jelen: a főoltáron (Mária mennybevétele), a hajó mennyezetképein (Angyali üdvözlés, Jézus születése, Szent Család). Egyaránt találunk az erdélyi festészetben is jól ismert témájú kompozíciókat, mint például a Magyarok Nagyasszonya, de a nem erdélyi kultusz helyhez köthető kegy-szobor is feltűnik, mint azt a XIX. századi Mária-jelenésekhez kapcsolódó Lourdes-i Boldogasszony példája mutatja. A templom legkvalitásosabb darabja pedig az a – szentélyben található, ikonográfiai szempontból vidékünkön ritka – XVII. századi táblakép, melynek előképei nyugati kultúrkörökből származnak (Szent Katalin misztikus eljegyzése). Az oroszhegyi templom a különböző Mária-ábrázolások gazdag tárháza, egyúttal pedig az erdélyi Mária-tisztelet emléktárájának fontos láncszemeit alkotja.

Kovács Árpád

1. Mihály Ferenc (szerk.): *Mária-tisztelet Erdélyben*. Katalógus. Székelyudvarhely, 2010.

2. Vö.: Jutta, Seibert (szerk.): *A keresztény művészet lexikona*. 3. kiad. Budapest, 2004. 214–217.

3. Fábián Gabriella: *Mária-tisztelet Erdélyben*. In: *Örökségünk*. IV. évfolyam (2010) 2. sz. 20.

4. Gyulafehérvári Érseki Levéltár (GYÉL) Canonica visitatio. 1711: 1. doboz, 1. kötet, 25.

5. Uo. Canonica visitatio. 1770: 3. d., 6. k., 318.

6. Uo. Canonica visitatio. 1824: 33. d., k. n.

7. GYÉL Székelyudvarhelyi Kerületének Gyűjtőlevéltára. Plébániai iratok 679/b. Oroszhegy. Hivatalos iratok: 1941–1946.

8. Vö.: Pál Ferenc: *Oroszhegy egyházközség története*. 2002. 60. Kézirat.

9. Kovács Árpád: *Adatok az oroszhegyi templom és egy XVII. századi kép történetéhez*. In: *Örökségünk*. IV. évfolyam (2010) 1. sz. 19.

10. Uo.